

Auteursrecht en

Kan een lichtontwerper het auteursrecht gebruiken om zijn belangen te beschermen?

Daarover schreef Tim van 't Hof zijn scriptie. Dit artikel is daarop gebaseerd. | DOOR: TIM VAN 'T HOF |

Iedereen kent het auteursrecht op boeken, muziek en films. Of beter gezegd, iedereen weet wel ongeveer wat dat inhoudt. Auteursrecht, ook wel copyright, geeft een creatieve maker bepaalde rechten op zijn werk waardoor hij beschermd wordt tegen plagiaat en misbruik. Bij een boek, een film of foto is het duidelijk wat het werk inhoudt. Maar hoe zit dat bij lichtontwerpen? Valt een lichtontwerp onder het auteursrecht?

Auteursrecht ontstaat automatisch

Het auteursrecht is geregeld in de Auteurswet, waarvan de eerste versie in 1912 werd aangenomen. Artikel 1 luidt: 'Het auteursrecht is het uitsluitend recht van den maker van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst (...) om dit openbaar te maken en te verveelvoudigen, behoudens de beperkingen, bij de wet gesteld.' Hier staat dat de maker van een werk als enige bepaalt hoe, waar en wanneer hij zijn werk openbaar maakt of exploiteert. Vertaald naar theater: het spelen van een voorstelling is een vorm van openbaar maken. Het recht daartoe berust bij de creatieve makers, dus hun toestemming is nodig om de voorstelling te spelen. Belangrijk is ook dat auteursrecht automatisch ontstaat op het moment dat de maker het werkt maakt. De auteur hoeft daarvoor niets aan te vragen of te registreren. En voor alle duidelijkheid: de Auteurswet gaat in geen geval over de concrete financiële afspraken tussen partijen.

Lichtontwerp en auteursrecht

Auteursrecht valt onder het intellectueel eigendomsrecht. Het gaat over 'voortbrengselen van de geest'. In artikel 10 van de wet staat een lijstje met wat daar allemaal onder valt: boeken, toneelwerken, choreografieën, muziek, tekeningen, films, gebouwen, schilderkunst, toegepaste kunst, tekeningen, modellen, enzovoort. Dit lijstje is niet bedoeld om alles uit te sluiten wat er niet bij staat. Het eindigt namelijk met de zin: 'en in het algemeen ieder voortbrengsel op het gebied van letterkunde, wetenschap of kunst, op welke wijze of in welke vorm het ook tot uitdrukking zij gebracht.' Ieder 'voortbrengsel van de geest' kan dus onder het auteursrecht vallen. Voorwaarde is wel dat het werk een eigen, oorspronkelijk karakter moet hebben en een persoonlijk stempel van de maker moet dragen. Let wel: die termen worden hier niet gebruikt in artistieke zin. Voor het auteursrecht heeft de artistieke waarde van een werk geen belang. 'Oorspronkelijk' betekent hier dat het werk nieuw is, niet eerder zo gemaakt. En 'een persoonlijk stempel' betekent dat duidelijk is wie de maker is. Lichtontwerpen voldoen aan deze voorwaarden. De ontwerper maakt keuzes in materialen en arma-

turen, hij kiest de positie van de spots, de wijze waarop ze gericht worden, hij kiest kleuren, de momenten waarop spots aan of uit gaan. Zo ontstaat een belichting van een productie die nieuw is en met kenmerken en keuzes van deze ontwerper. Op dat lichtontwerp rust auteursrecht.

Stijl wordt niet beschermd

Het lichtontwerp zelf wordt beschermd door de Auteurswet, maar er zijn ook dingen die niet worden beschermd. Zo moet een werk 'zintuiglijk waarneembaar' zijn (op papier staan, te horen of te zien) om onder het auteursrecht te vallen. Het idee alléén wordt niet beschermd. Ook als iemand dezelfde materialen toepast, of materialen gebruikt volgens dezelfde methode, dan is dat niet meteen een inbreuk op het auteursrecht. En heel belangrijk: stijl op zich wordt niet beschermd. De reden hiervoor is dat bescherming van stijl een ontoelaatbare beperking van de vrijheid van creatie van andere makers met zich zou meebrengen, en dus een rem op culturele ontwikkelingen zou vormen. Het navolgen van een stijl geldt dus in het algemeen niet als een inbreuk op het auteursrecht.

Contract en administratie

Hoe toon je aan wat het lichtontwerp is en dat het jouw ontwerp is? De wet zegt hier niets over. Dat maakt het des te belangrijker voor een lichtontwerper om helder te zijn over wat je levert, hoe je dit levert en waar dit aan moet voldoen. Dat geldt zowel voor het contract met de producent als voor de administratie en documentatie van het lichtontwerp. Vanaf de eerste schetsen en inspiratiemateriaal, tot en met de gebruikte software en hardware, de lichtposities, de kleuren, technische tekeningen, standenlijst, cuelijst, enzovoort.

Teamwork en dienstverband

Een lichtontwerper werkt vaak samen met een team van assistenten, belichters en volgsporters die helpen om het ontwerp te realiseren. Hebben zij een aandeel in het auteursrecht? De Auteurswet (art 6) is hier duidelijk over: het auteursrecht berust bij degene onder wiens leiding en toezicht een werk gemaakt is. Dat is dus uitsluitend de lichtontwerper. Alleen als de eigen inbreng van een *associate designer* of lichtprogrammeur zeer groot is, kan mogelijk sprake zijn van een eigen auteursrecht binnen het werk van de lichtontwerper. Hierover moeten dan wel duidelijke afspraken gemaakt worden. De meeste lichtontwerpers werken als zelfstandige. Als een ontwerper in loondienst is bij een werkgever om een bepaalde creatieve prestatie te leveren, dan is de werkgever de rechthebbende.

lichtontwerpen

Toestemming, overdracht en licentie

De Auteurswet bepaalt dat een maker het auteursrecht op zijn werk kan overdragen aan een andere persoon of organisatie. Bijvoorbeeld aan een uitgever, omroep of toneelgezelschap. Het spelen van een voorstelling is juridisch gezien het openbaar maken van het lichtontwerp. De producent moet zich er dus van verzekeren dat hij het ontwerp, waar hij in Nederland vaak zelf opdracht toe heeft gegeven, mag gebruiken. De ontwerper moet toestemming geven om het op een bepaalde plek en/of voor een bepaalde periode te spelen. De maker kan zijn auteursrecht geheel overdragen aan de producent - dan is het van belang om de overgedragen rechten goed te beschrijven en financiële afspraken te maken. Wat in Nederland vaker voorkomt is dat de ontwerper een licentie afgeeft waarmee de producent een tijdelijk gebruiksrecht krijgt voor een locatie of een geografisch gebied. Het auteursrecht blijft dan bij de lichtontwerper (een voorbeeld staat in de scriptie).

Integriteit van het werk

Auteursrecht gaat ook over 'de integriteit van het werk'. Ofwel: het moet overeenstemmen met de bedoelingen van de maker en de kwaliteit die hij voor ogen had. Vooral binnen het Nederlandse reissysteem is dat een punt, omdat op een nieuwe locatie vaak aanpassingen aan het ontwerp nodig zijn om het openbaar te kunnen maken. Een ontwerper ziet het als zijn verantwoordelijkheid om te zorgen dat de belichter de essentie van het ontwerp kent. Een ontwerper heeft ook het recht om te controleren of de uitvoering van het werk op de juiste manier gebeurt. Verschillende ontwerpers die zijn geïnterviewd zoals Uri Rapaport, Marc Heinz, Stefan Dijkman en Alex Brok doen dit ook waar mogelijk. Sommigen zetten dit expliciet in het contract. Overigens kan de maker, zelfs als hij zijn auteursrecht heeft overgedragen, zich altijd beroepen op zijn persoonlijkheidsrechten. Dat wil zeggen: hij heeft altijd recht op naamsvermelding en er mag geen sprake zijn van verminking van het werk. Ook mag een producent het lichtontwerp niet onrechtmatig gebruiken.

Hernemingen

Als een voorstelling hernomen wordt, dan kan het zijn dat de ontwerper opnieuw om toestemming gevraagd moet worden of betrokken moet worden bij eventuele aanpassing van het ontwerp. Lang niet alle producenten weten of doen dit. Wel vragen zij de ontwerper vaak om mee te kijken, maar een vergoeding hiervoor krijgen is altijd onderhandelen. Men lijkt er vanuit te gaan dat de ontwerper toch wel komt, omdat hij het ontwerp zal willen bewaken en de relatie met het gezelschap wil behouden.

Naamsvermelding

Uri Rapaport stelt dat je naamsvermelding bij beeldmateriaal in flyers, programmaboekjes en foto's zeker ook contractueel kunt

vastleggen. Een krant heeft in een rectificatie zijn naam bij een foto moeten zetten omdat alleen de decorontwerper genoemd werd, terwijl er juist veel van het licht van Rapaport te zien was. De producent had in zijn persbericht de krant wel van de juiste informatie voorzien. Ook de andere ontwerpers vinden dit van groot belang. Yuri Schreuders: 'Het is toch een soort reclame voor je werk.' Marc Heinz: 'Producenten en regisseurs moeten weten wie je bent, anders word je niet gevraagd. Je krijgt werk doordat mensen je werk zien. Het is ook belangrijk dat je bij een productie blijft horen wanneer die je gemaakt hebt. Je bent, ondanks dat je er niet dagelijks bij bent, onderdeel van het team.'

Registratie voor dvd, televisie of bioscoop

Als een werk wordt vastgelegd, op welke manier ook, om het ten gehore te brengen of te vertonen, dan valt dat onder verveelvoudigen. Voor een foto of een kort fragment in een documentaire of actuele reportage ten behoeve van publiciteit, is geen toestemming nodig maar moet wel de naam van de ontwerper worden vermeld. Gaat het om registratie voor een uit te brengen dvd, uitzending op televisie of vertoning in een bioscoop, dan moeten daar aparte afspraken over gemaakt worden.

Inbreuk op auteursrecht

Zodra auteursrecht op een werk rust, mag er niet een sterk lijkend, ander werk gemaakt worden. Een (te) kleine afwijking is niet genoeg om iets door te laten gaan als nieuw werk met een oorspronkelijk karakter. Plagiaat is een vorm van inbreuk. Het gaat dan om het letterlijk overnemen van een werk en doen alsof het zelf gemaakt is. Het is wel toegestaan om je te laten inspireren, maar als je teveel letterlijk overneemt, spreekt men van inbreuk. Uit de scriptie blijkt dat dit zeker bij licht een ingewikkeld punt is. In Nederland zijn overigens geen gevallen bekend waarin geprocedeerd is rond lichtontwerpen, maar wel over lichtkunst, bijvoorbeeld een kunstwerk van Peter Struycken.

Pictoright

Pictoright is een auteursrechtenorganisatie die opkomt voor de belangen van visuele makers in Nederland. Pictoright vertegenwoordigt onder andere illustratoren, beeldend kunstenaars, grafisch ontwerpers, fotografen en architecten. Van de geïnterviewde ontwerpers is Wim Dresens erbij aangesloten. Uri Rapaport is aangesloten bij een Europese organisatie voor beeldrecht. ◀

Tim van 't Hof studeerde in juni 2014 af aan de Opleiding Techniek & Theater aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, met als specialisatie lichtontwerp. De volledige scriptie kun je aanvragen via www.timvanthof.nl